

DESPRE LUPTA ANTIHABSBURGICĂ ȘI ANTIFEUDALĂ A ȚĂRANILOR DIN PĂRȚILE ARĂDENE ÎN ANII 1849—1853¹

de EUGEN GLÜCK

Revoluția burghezo-democratică din 1848—1849 din Transilvania: a constituit o cotitură în viața maselor, dând o lovitură puternică sistemului retrograd al feudalismului, jugului habsburgic și crumtei aspirării naționale.

Izbucnirea revoluției, în principalele centre ale Transilvaniei, a constituit un semnal și pentru începerea luptei țărănimii din comitatul Arad².

Încă la sfârșitul lunii martie 1848, țărani români, maghiari și germani refuză robota, se ridică împotriva conducerilor comunale și administratorilor domeniilor. Puternicele mișcări locale ale țărănimii la Socodor, Covăsânți, Șilindia, Zerind etc. constring nobilimea liberală maghiară să ia măsuri imediate pentru desființarea iobăgiei, cu săptămâni înainte de publicarea oficială a legii respective pe tot cuprinsul Crișanei și Banatului, lege care în comitatul Arad a fost dată publicității la 1 mai 1848³.

¹ Problema mișcărilor țărănești din comitatul Arad între anii 1849—1853 nu a fost studiată pînă în prezent. Unele lucrări aduc doar date răzlețe în această direcție.

Marki Șándor: Arad szabad királyi város és Arad vármegye története (Istoria orașului liber regesc Arad și a comitatului Arad), vol. II, Arad, 1895, p. 614—617. Autorul a adoptat în această problemă o poziție antițărănească și naționalistă.

Kovács Iosif: Contribuții la cunoașterea mișcărilor țărănești în regiunea Cluj, după anul revoluționar 1848—1849 și cauzele lor. În volumul „Din activitatea Muzeelor noastre”. Cluj 1956.

Idem: Mișcări țărănești în Munții Apuseni și împrejurimi între anii 1849—1854. Studii și materiale de istorie modernă, vol. I, București, 1957.

Idem: Adatok az 1848 utáni erdélyi tőkés mezőgazdaságról. (Date cu privire la agricultura capitalistă din Ardeal după 1848). București, 1957.

² În comitatul Arad, ca de altfel și în celelalte comitate, marea majoritate a populației o constituiau țărani. Potrivit conscripției comitatense pe anul 1847, erau 23.694 iobagi — bărbați — cu sesie și 23.267 de jeleri, iobagi contractuali, meseriași. Cf. Arhivele Statului Arad. Acta congregationum (A. C. 385/1848).

Din punct de vedere al naționalității, populația se împărțea după cum urmează: români 180.268, maghiari 36.061, germani 18.107, slovaci 1.789, sârbi 1.406, greci 153. Cf. Fényes Elek: Magyarország leirása (Descrierea Ungariei). Pest. 1844, p. 20.

³ Arh. St. Arad. Actele vicecomitelui (A. V. C.), 303, 754/1848. Muzeul regional Arad. Secția Revoluția 1848—1849 (M.R.), 5024, 5028, 5029, 5037, 5043, 5055.

Această politică izvorită din tendința clasei stăpînitoare de a preîntîmpina mișcări de mari proporții și chiar un război țărănesc nu a putut duce la rezolvarea problemei agrare. Țărănimea din părțile arădene nu s-a mulțumit cu concesiile nobilimii liberale: desființarea robotelor, a dijmei, a decimei, a dării de fum etc. și trecerea în proprietatea iobagilor eliberați a sesiilor pe care le-au lucrat și pînă atunci — pămînt ce reprezenta doar 29% din fondul arabil, deoarece legislația din 1848 a menținut neștirbită proprietatea nobililor asupra pămînturilor alodiale lăsînd fără pămînt pe jelerii și țărani contractualiști¹. Desființarea iobăgiei nu a fost urmată nici de rezolvarea democratică a problemei naționale, nobilimea fiind dispusă doar la concesiile mărunte mai ales în domeniul bisericesc.

Țărănimea lupta pentru lichidarea feudalismului, îndeosebi împotriva mării proprietăți alodiale, care crescuse mult în deceniile anterioare prin cîuntirea sesiilor iobăgești și a altor pămînturi ce fuseseră în folosința iobagilor².

De asemenea țărănimea se ridica împotriva administrației comitatense care reprezenta doar interesele nobilimii proprietare, luptînd pentru libertate socială și națională.

Aceste revendicări legitime ale maselor s-au lovit de opoziția puternică a nobilimii, care căuta să mențină rolul său conducător atît în viața economică cit și în viața de stat. Astfel, chiar în urma desființării iobăgiei — decretată la 11 aprilie 1848 — se menține o bază serioasă a contraindicațiilor sociale și naționale, care vor duce la dezlănțuirea unor puternice mișcări țărănești. Forța principală a acestor mișcări au constituit-o acele pături ale țărănimii care nu au primit pămînt de loc sau foarte puțin prin legislația din 1848: jelerii și iobagii contractuali. Problema agrară consta în grava disproporție în ceea ce privește proprietatea asupra pămîntului; ea forma baza contradicțiilor dintre moșierime și țărănime, în condițiile păstrării unor puternice rămășițe feudale în raporturile agrare și, în consecință, a dezvoltării capitalismului pe cale prusacă. În comitatul Arad, ca și în întreaga Transilvanie, unde majoritatea țărănimii era de naționalitate romînă, iar cea mai mare parte a feudalilor erau maghiari, această contradicție de clasă îmbracă și un colorit național. Tot asupra maselor largi romînești apăsa cu deosebită greutate faptul că nu se puteau folosi de limba maternă în oficiile publice, nu dispuneau de un număr suficient de școli cu limbă de predare romînă etc. În consecință, ascuțirea mișcărilor țărănești din comitatul Arad a fost determinată și de faptul că majoritatea populației, țărănimea romînă, suferea din partea clasei stăpînitoare un jug îndoit: cel social și național.

Lupta țărănimii, în revoluția din 1848—49, s-a manifestat în întreg teritoriul comitatului Arad sub forma mișcărilor locale. Astfel la Răp-

¹ Iobagii contractualiști au fost așezați pe alodii (rezerve senioriale). Obligațiile lor erau cuprinse în contracte. Jelerii erau țărani fără pămînt.

² Kovács Géza: *Unele probleme privind dezvoltarea agriculturii în comitatul Arad după reglementarea urbarială din 1771—1772*. „Studii”, nr. 4, 1960, p. 251—254.

sig, Mureșel etc. țăranii contractualiști refuză să mai presteze sarcinile lor, similare iobagilor, și declară fals contractul prezentat de feudali pentru justificarea pretențiilor lor. La Semlac, țăranii alungă pe notarul antipopular și reocupă 1 200 iugăre de pământ, răpite în 1840 de către contele Hadik. În multe locuri, ca la Semlac, Miniș, Bodești, Almaș, Hodis etc., țăranii pun stăpânire pe pădurile domnești. Atît la Șiria cît și la Păuliș, țăranii refuză dijma de struguri, de asemenea menținută de nobilime în urma dăsfîințării sarcinilor iobăgești. În unele locuri, ca de exemplu la Socodor, țăranii pun stăpânire pe pășunile nobililor. În această comună, sătenii romîni și maghiari au reocupat 2 000 de iugăre din pămînturile răpite anterior de domeniu¹.

În numeroase comune, țăranii alungă pe notari și conducerile comunale aflate în slujba nobililor, care păstraseră funcția chiar și după victoria revoluției. Țărănimea romînă lupta pentru o administrație condusă de funcționari romîni. Ei aleg, în locul notarilor demși, candidați proprii și împun la Curtici, Macea, Cuvin etc. confirmarea lor de către comitat². Presiunea maselor romîne determină pe conducătorii nobilimii liberale maghiare să facă mai multe concesii în probleme administrative, școlare și bisericești.

Nobilimea a căutat însă să stăvilească, ou toată puterea, acest proces revoluționar. Dar țăranii eliberați, datorită rezistenței lof înverșunate, au zădărnicit aceste tentative. Astfel în perioada înăbușirii revoluției, masele țărănești din comitatul Arad aveau o situație mult mai favorabilă decît le îngăduiau prevederile legilor promulgate în primăvara anului 1848. Cu toate acestea, țărănimea a reușit să lichideze numai în parte bazele asupririi sociale și naționale. De aceea revendicările ei s-au îndreptat în mod firesc spre consolidarea pozițiilor cucerite și spre dezvoltarea lor.

* * *

După capitularea generalului Görgey la Șiria (13 aug. 1849), părțile vestice ale comitatului Arad au fost invadate de principalele forțe ale armatei contrarevoluționare habsburgice, care s-au datat la jafuri fără precedent. Lipsa totală de alimente și furaje determină comandanțul suprem să și le procure pe seama comunelor aflate în apropierea unităților. În acest scop se trimite dispozițiunii comitatului și comunelor, care executau ordinele fără să țină seama de interesele și posibilitățile populației. Astfel țăranilor din Macea li s-a luat tot ovăzul și finul. În comuna Șimand, locuitorii au fost nevoiți să taie pînă și vacile de lapte, ca să poată satisface pretențiile trupelor im-

¹ Arh. St. Arad. Actele comisariatului imperial (C. I.), 332, 855/1849, 1058/1850. Acte criminale, 122/1850. Actele Semlac, f. n. M. R. 5012, 5086, 5089.

² Arh. St. Arad. A. V. C., 552/1848, A. C. 980/1848. M. R. 5020, 5021, 5041, 5048, 5049, 5053.

periale¹. Numai în ziua de 16 august 1849, țărani din comunele Glo-govăț (Vladimirescu) și Panatul Nou (azi Horia) au fost obligați să predea câte 16 mii kg piine². La Sîntana, sătenilor li s-a rechiziționat întreg disponibilul de făină³. În anul 1850, autoritățile constatară că trupele contrarevoluționare au provocat populației daune în valoare de 350 mii florini, iar valoarea „rechizițiilor legale” s-a ridicat la suma de 100 mii de florini. Și în anii următori, populația a suferit mult din cauza trupelor imperiale. Prin comitatul Arad treceau drumuri importante, care duceau spre Banat și centrul Transilvaniei. Pe aceste artere de comunicație, trupele imperiale circulau intens, atât în scopuri represive, cât și din cauza măsurilor militare luate de guvern în timpul războiului Crimeii. Cîteva garnizoane au fost așezate și în unele comune mai mari. Astfel țărani din Sînmartin se plîng într-o jalbă din 1852 că în comuna lor au fost încartiruiți soldați în număr mult mai mare decît era admis de dispozițiunile în vigoare. La Sîntana, în 1850, un căpitan de ulani a maltratat pe un țaran care a avut curajul să-și aducă în grajd caii alungați de soldații imperiali⁴. Chiar autoritățile comitatense erau uneori nevoite să ceară armatei să pună capăt brutalităților. Aceste demersuri, și cu atât mai mult plîngerile justificate ale țărănilor, nu erau luate însă în seamă, deoarece armata imperială, principalul instrument al dominației habsburgice, se bucura de protecția deosebită a Curții de la Viena.

Concomitent cu înăbușirea singeroasă a revoluției din 1848—49, habsburgii s-au străduit să-și consolideze pozițiile zdruncinate, prin introducerea unui regim absolutist-centralist. Lichidînd toate formele autonomiei locale, acest regim asupra toate popoarele imperiului. Baza politică a noului regim o constituia așa-zisa Constituție de la Olmütz (Olomouc, R. S. Cehoslovacă) din 4 martie 1849. Constituția sfida toate promisiunile date de împărat romînilor. Se respingea și revendicarea cu privire la unirea într-o singură provincie a tuturor ținuturilor locuite de romîni din cadrul imperiului habsburgic.

Regimul absolutist-centralist era sprijinit și de o mare parte a aristocrației maghiare, grupată în așa-zisa partidă conservatoare. Ea sprijinea acțiunile represive ale habsburgilor îndreptate împotriva revoluționarilor, dar se opunea în același timp politici centraliste a Curții de la Viena, care îi submina rolul pe plan politic. De aceea aristocrații conservatori urmăreau revenirea la sistemul de guvernămînt anterior revoluției. Lipsit de cadre suficiente, guvernul imperial este nevoit a se folosi din primii ani ai absolutismului, de serviciile unor elemente conservatoare în conducerea administrației locale. Astfel, în august 1849, în fruntea comitatului Arad fu numit Atzél Iános, conducătorul

¹ Arh. St. Arad. C. I. 808, 1246, 1414/1849.

² *Ibidem*. Arhiva Hofbauer, 3/1849.

³ *Ibidem*. C. I. 70, 86, 208/1849.

⁴ *Ibidem*, C. I. 5290/1850, 8951/1852.

conservatorilor locali¹. În această funcție, Atzél a făcut eforturi timide de a menține, cel puțin pe plan local, rolul politic al nobilimii și vechile instituții din administrația comitatensă. Astfel a încercat să întârzie, sub diferite pretexte, desființarea unor atribuții importante ca : desființarea judecătoriilor comitatense, înființarea tribunalelor separate, suprimarea funcțiilor polițienești ale comitatului etc. În ciuda străduințelor sale însă, administrația comitatensă arădeană a devenit, la fel ca și în celelalte comitate, organul executiv al regimului absolutist, cu un rol în continuă scădere față de noile oficii locale direct subordonate guvernului imperial. Acestea erau încadrate tot mai mult cu funcționari pe care Marx și Engels îi caracterizau ca fiind „un soi deosebit de oameni” și care „nu au naționalitate, sau, mai bine zis, ei sînt singurii care alcătuiesc adevărata națiune austriacă”². În schimb, Atzél a făcut tot posibilul pentru a promova interesele economice ale nobilimii, aplicînd — în măsura posibilității — dispozițiunile imperiale în folosul acestei clase.

În problema țărănească, Curtea de la Viena își dădea seama că orice încercare a nobilimii reacționare de a restabili iobăgia ar duce la izbucnirea unui război țărănesc, care ar zdruncina imperiul, restabilit doar cu ajutorul intervenției țariste. Urmărind să abată țărănimea de la revoluție, încă în primăvara anului 1849, împăratul recunoaște, prin proclamațiile sale, suprimarea relațiilor urbariale³. Din cauza situației financiare grele, care amenința în permanență cu un faliment de stat, guvernul căuta să canalizeze spre vistieria imperiului câștigul material obținut de țărani de pe urma desființării iobăgiei. Interesele marii burghezii austriace, care a devenit sprijinitoarea habsburgilor, cereau dezvoltarea agriculturii producătoare de mărfuri și în Transilvania. Totodată se urmărea și crearea unei piețe unice a întregului imperiu — dominată de industria austriacă în calea căreia feudalismul constituia un obstacol serios⁴. Dar nu numai aceste interese dictau recunoașterea desființării iobăgiei, ci și faptul că țăranii, eliberați de iobăgie, deveneau mai buni contribuabili pentru vistieria imperială, în afară de aceste considerente chiar și o parte a nobilimii — între care majoritatea proprietarilor din comitatul Arad — prefera să obțină o despăgubire în bani în vederea modernizării moșiilor decît restabilirea robotei ce se dovedise puțin productivă.

Reducînd temporar influența politică a nobilimii maghiare conservatoare, guvernul nu se gîndea să limiteze pozițiile economice ale moșierimii, contînd și mai departe pe sprijinul lor, ca una din temeliiile

¹ Arh. St. Arad, 23, 41/1849, 3205/1850.

Márkij S.: *op. cit.*, p. 617. În decursul activității sale, Atzél a purtat mai multe lîtulaturi, potrivit deselor reorganizări administrative. Crișana și Maramureșul rămîn în această perioadă sub jurisdicția administrației imperiale din Ungaria.

² K. Marx-F. Engels: *Opere*, vol. VIII, București, 1960, pag. 31.

³ M. R., 844, 2416, 6711.

⁴ Kovács I.: *Adatok az 1848 utáni tokes mezogazdaságról*. București, 1957, p. 32—34.

sociale ale imperiului. În anii absolutismului, s-a menținut marea proprietate nemeșască, folosind, în continuare, multe rămășițe ale formei de exploatare feudală. Politică habsburgică de a conserva, în forme schimbate, bazele asupririi sociale și naționale a generat o nouă etapă a mișcărilor țărănești. În consecință, lupta țărănimii din această perioadă are un profund caracter antihabsburgic și antifeudal, lovind în administrația habsburgică și în moșierimea direct interesată în menținerea în jug a maselor țărănești.

* * *

Planurile cercurilor guvernante de a introduce rapid administrația contrarevoluționară pe teritoriul comitatului Arad s-au lovit de opoziția îndârjită a maselor. În cercul Cermeiului, în părțile Radnei și întreaga plasă Ineu, țărănimea refuză să dea ascultare noilor organe. Veștile sosite din părțile răsăritene ale comitatului au produs alarmă chiar și în cadrul comandamentului suprem al armatei imperiale. În aceste părți, cu mai multe zile înainte de capitularea de la Șiria, organele administrației locale își încetaseră activitatea. Astfel s-au creat condiții favorabile pentru reizbucnirea luptei țărănimii, care se frământase în 1848, sub influența luptei maselor române din comitatul Zărand, condusă de prefectul Buteanu. Semnalul luptei a fost dat de cetele moților proveniți din tabăra lui Avram Iancu, care, la 10 august 1849, pătrund pînă la Honțisor și în comunele învecinate.

După această acțiune, moții coboară, la 16 august, în mai multe coloane, pe valea Crișului Alb și a Mureșului. În câteva zile, împreună cu populația locală, răscoluții înaintează pînă la Sebiș și Cuied, pe o adîncime de cca 40—50 km. În valea Mureșului, întregul teritoriu dintre Petriș și Vărădia se găsea în flăcări. La aceste mișcări participă vreo 70—80 sate¹.

De la răscoala țăranilor din 1784, condușă de Horia, Cloșca și Crișan, pe teritoriul comitatului Arad n-a mai avut loc o mișcare de asemenea proporții. Pătrunderea moților și ridicarea țăranilor au însemnat lichidarea dominației nobilimii și înlăturarea resturilor administrației locale. De fapt, toate pămînturile au intrat în stăpînirea țăranilor, care încep să le folosească. La Bodești de pildă, sătenii recoltează cartofii de pe domeniul nemeșesc, iar la Almaș încep să folosească pășunea domnească. În fiecare comună, sînt atacate castelele, iar rezervele de produse ale moșierilor sînt împărțite.

Caracterul profund de clasă al acțiunii reiese din faptul că țăranii nu țineau seama de apartenența națională sau politică a exploataților. Pe lîngă masele românești, participă din plin la aceste mișcări țaranii și meseriașii maghiari din Sebiș, Buteni și Dezna. La Iosășel, baronul Mansdorf, cunoscut prohabsburg, a declarat mai tîrziu

¹ Arh. St. Arad. C. I. pachetul documentelor referitoare la mișcările din toamna anului 1849 (nenumerate). f. n.

că a suferit o pagubă de 9 817 florini, iar administratorul său Laszkoczy, de 864 florini. La Satu-Rău, țărani au luat ostatec pe moșierul Iosif Nistor, iar la Căcărău au atacat domeniul lui Brassay Demeter și pe circiumarul Sirb Ioța¹.

Acest val de luptă al țăranimii a surprins pe comandantii armatei imperiale, care se pregăteau tocmai să dizolve tabăra lui Avram Iancu și să smulgă din nou moșilor pădurile și pământurile reocupate pe domeniile erariale din Munții Apuseni, în timpul revoluției. În acest scop, la 2 septembrie 1849, generalul Wohlgemuth ordonă dezarmarea moșilor². Temîndu-se că mișcările se vor întinde și asupra regiunilor mai îndepărtate, însuși generalul Heynau, comandantul suprem imperial, ordonă intervenția grabnică a armatei. Unități puternice, înzestrate cu tunuri, sînt trimise în valea Crișului Alb. În fața superiorității acestor trupe, țăranimea, slab înarmată, nu putea să reziste, fiind nevoită să se retragă treptat. Totuși, în noaptea de 23 august, țărani atacă la Iosășel, prin surprindere, trupele imperiale. În valea Mureșului, mișcările au durat mai mult, iar intervenția trupelor a avut loc doar la începutul lunii septembrie 1849.

Trupele imperiale s-au postat la marginea comitatului Arad, izolînd acest teritoriu de regiunea Munților Apuseni, unde lăncierii lui Avram Iancu refuzau să depună armele. Atzél se grăbi să intervină la autoritățile ardelenesti cerînd ca acestea să „restabilească ordinea“ în comitatele Zărând și Hunedoara, subliniind „pericolul“ ce-l constituie situația de acolo pentru regimul absolutist.

Sub protecția armatei imperiale, autoritățile administrative, intrate în funcție, au deschis o puternică campanie represivă împotriva țăranilor din părțile estice ale comitatului Arad. Pentru anchetarea țăranilor comitatului a fost trimisă la fața locului o comisie specială, sub conducerea moșierului Alexandru Kornelli. Acesta a anchetat nu mai puțin de 40 de mii de oameni, iar din fiecare comună a pus sub acuzare zeci de țărani; de exemplu, la Zimbru și Brusteresc 41, la Căcărău 25 de persoane etc³.

Comisarii de liniște au efectuat sute de percheziții, declarînd proprietate domnească tot ce le convenea. Comunele au fost obligate la plată unor despăgubiri colective, luîndu-se ca bază pentru stabilirea „daunelor“ simpla declarație a nobililor și a celorlalte elemente exploatare. La Bonțești, comandantul imperial obligă pe fiecare țăran să dea o anumită cantitate de grîu și porumb⁴.

Tocmai în toiul acestei acțiuni, a trecut prin cercul Buteni și Nicolae Bălcescu cu însoțitorii săi, îmbrăcați toți în costume moțești.

¹ Arh. St. Arad, C. I. 9, 76, 77, 113, 171, 174, 266, 356, 945, 1648, 1711/1849. 434, 682, 1063, 1447, 1779/1850. A. V. C. prezidialia 26, 1107, 1030, 1198, 1479/1850.

² M. R., 3306.

³ Arh. St. Arad, C. I. pachetul documentelor referitoare la mișcările din toamna anului 1849, f. n. Comisarul de liniște era șeful forțelor polițienești comitatense dintr-o plasă.

⁴ *Ibidem*, C. I., 128, 945/1849.

Venind din tabăra lui Avram Iancu, cu care încărcate cu donițe și ciubere, ei încercau, pe această cale, să părăsească imperiul. Fură însă opriți de un comisar de liniște cu oamenii săi. Făcând percheziție, comisarul găsi niște mantale și cizme și acuză pe fugarii travestiți că le-ar fi luat de la domni. Furia autorităților comitatense se oglindește și în faptul că Dincă, unul dintre însoțitorii lui Bălcescu, a fost arestat, deoarece comisarul a găsit la el un act prin care Avram Iancu confirma participarea lui la tabăra moșilor¹.

Primul proces judecat în fața noului tribunal arădean a fost cel intentat unor participanți la mișcările țărănești. Acesta a fost urmat de mai multe procese de masă, toate având doar un caracter formal. Declarațiile martorilor acuzării — primari, jurați comunali, notari, comercianți, circiurari, sau administratori ai domeniilor, — erau acceptate de judecător fără rezervă. Tribunalul din Arad pronunță o serie de sentințe aspre, mai mulți țărani fiind condamnați la moarte, iar comunele care nu plățiseră încă despăgubiri au fost obligate să achite pretențiile nemeșilor².

O dată cu instaurarea administrației contrarevoluționare, autoritățile au pus în aplicare și în comitatul Arad măsurile represive împotriva participanților la revoluție, cât și cele menite să consolideze situația financiară a habsburgilor³. Potrivit declarației generalului Hăynau, aceste dispozițiuni erau menite să „împiedice” pe timp de 100 de ani izbucnirea unei noi revoluții.

Încă la 15 august 1849, s-a ordonat anularea, confiscarea și arderea fără despăgubire a bancnotelor emise în timpul revoluției care constituiau, în acest comitat, aproape singura monedă în circulație. Din comitat, în afară de cercul Șiria, s-a adunat suma de 1 350 307 florini⁴. De fapt, pagubele pricinuite populației erau mult mai mari, deoarece foarte mulți locuitori au ascuns bancnotele anulate în speranța unui viitor mai bun. Această măsură, împreună cu rechizițiile și jafurile armatei imperiale, au provocat populației din părțile Aradului, numai în decurs de un an, daune care echivalau cu impozitul plătit de întregul comitat timp de aproximativ 25 de ani⁵. Evident că aceste dispoziții au lovit în primul rînd în interesele țărănimii și a celorlalte elemente muncitoare.

Pe de altă parte, guvernul imperial a ordonat ca toți foștii participanți la armata revoluționară să fie încorporați, drept pedeapsă, pentru ani îndelungați, în unitățile imperiale. Prin această măsură, autoritățile urmăreau să refacă unitățile imperiale descompletate în urma luptelor din 1848—49. Organele comitatense arădene s-au străduit să aducă în fața comisiilor speciale pe cei 2 476 de combatanți români, maghiari și germani, care s-au reîntors la vetrele lor. Dar încer-

¹ I. Ghica: Amintiri din pribegia după 1848, vol. II, Craiova, f. n., p. 158.

² Arh. St. Arad, C. I., 5543/1852. Acte criminale, 10/1849.

³ Arădi Hirdeto (Publicațiile arădene), 17 august, 1849.

⁴ Arh. St. Arad, C. I., 1518/1849.

⁵ *Ibidem*, C. I., 7415/1852.

cărilor lor s-au lovit de rezistența înverșunată a maselor¹. Mulți soldați au fugit în păduri, alții s-au opus oamenilor stăpînirii. La Șoimoș, în scopul înăbușirii rezistenței, comitatul a trimis forțe armate. La Galșa și Șiria, mai mulți țărani s-a opus cu furcile. Însuși comandantul imperial din Oradea a fost nevoit să conchidă că foștii combatanți s-au prezentat numai în mică parte și în majoritate, tocmai cei inapți. La Șiria Nouă, din cei 18 soldați reînțorși acasă, numai 2 au putut fi încorporați, restul fiind inapți sau fugiți².

În ciuda măsurilor represive luate de autorități, în toamna anului 1849, se conturează în comitatul Arad un avînt continuu al mișcărilor țărănești. Lupta sătenilor, desfășurată în toamna anului 1849 și în iarna ce a urmat, a fost favorizată și de faptul că regimul habsburgic nu se consolidase încă pe deplin, iar forțele sale erau concentrate, în primul rînd, pentru aplicarea represiviunilor amintite. În comitatul Arad nu luaseră încă ființă jandarmeria rurală și poliția orășenească. De asemenea, după retragerea principalelor forțe ale armatei imperiale din vestul comitatului, în cetatea Aradului și în părțile estice ale regiunii au rămas doar unități mai mici, incapabile să potolească toate acțiunile țărănești. Din cauza lipsei mijloacelor financiare, comitatul plătea cu greu solda „flăcăilor” comisariilor de liniște, ceea ce a dus la scăderea temporară a efectivului³. În această perioadă, străduințele comitelui Atzél de a obține ajutorul armatei împotriva țărănimii, de a o priva de cuceririle care depășeau limitele legilor din 1848, au rămas zadărnice.

Acțiunile spontane ale țăranilor au dat lovituri serioase nemeșilor și autorităților comitatense. La Bocsig, țărani romîni atacă domeniile și aduc turmele lor pe pășunile domnești⁴. La Pil, ei ridică 300 de clăi de fin de la moșier⁵. La Panatul Nou, sătenii germani pătrund în viile conțelui Gyulai⁶. La Sinteia, țărani refuză plata arenzii după cînepiște și ocupă fînețele domnești⁷. Țărani continuau să folosească în multe părți pădurile ocupate. La Semlac țărani exploatau nu numai lemnul din pădure, ci foloseau și terenurile pentru pășunat⁸. În raportul său, comitele Atzél arată că aceste fenomene sînt generate, deoarece „poporul de rînd susceptibil de comunism, prea l-a învățat...”⁹. Aproape peste tot, țărani contractuali refuzau să presteze sarcinile lor. Aceeași rezistență îndîrjită opun și țărani din Răpsig, Ravna, Bodrog și în alte comune. Așa zisele drepturi „regale” ale nobililor nu mai erau recunoscute de țărani, care boicotează măcelăriile, cîrciumile etc. ce aparțineau moșierilor. La Sîntana, Păuliș, Radna, Soi-

¹ Arh. St. Arad, C. I., 1764/1849.

² *Ibidem*, A. V. C. 137, 491/1850.

³ *Ibidem*, C. I., 146/1849.

⁴ *Ibidem*, 76/1849.

⁵ *Ibidem*, 929/1850.

⁶ *Ibidem*, C. I., 12/1849.

⁷ *Ibidem*, 1120/1850.

⁸ *Ibidem*, 332, 805/1849.

⁹ *Ibidem*, 1876/1850.

moș, Milova, Răpsig și în alte comune, desfăcerea băuturilor și a cărnii se făcea în mod liber¹.

În ciuda avântului mișcărilor țărănești și a succeselor obținute, înăbușirea revoluției din 1848—49 a marcat totodată și începutul încercărilor nemeșilor de a-și rotunji alodiile și a restabili celelalte drepturi menținute prin legile amintite. Aceste tendințe s-au manifestat, în primul rînd, pe domeniile camerale, proprietatea statului habsburgic și pe cele ale aristocrației conservatoare, avînd legături politice cu cercurile conducătoare de la Viena.

Încă la 3 septembrie 1849, comitatul primește dispoziții să ia măsuri pentru perceperea dijmei la struguri de pe domeniile camerale de la Sintana, Miniș etc.² Cu toate că s-a grăbit să execute ordinul primit, comitatul a primit riposta dirză a maselor. Organele comitatense raportau de pildă, că atît la Șiria cît și la Pîncota, populația romînă, maghiară și germană refuză să dea dijma, care aici s-ar putea percepe numai cu intervenția armatei³. Acolo însă, unde intervenția autorităților locale părea suficientă pentru a rezolva cu ajutorul comisarilor de liniște plîngerile nemeșești, se proceda cu cea mai mare brutalitate. Astfel, la Simand și Iratoș, solgăbirăul, (șeful administrativ al cercului) a încercat să interzică unor țărani folosirea pășunii domnești, prin aplicare de pedepse corporale și amenzi grele⁴.

* * *

Consolidarea regimului absolutist s-a făcut simțită în comitatul Arad la începutul anului 1850. Comitatul a fost împînzit cu posturi de jandarmi, prevăzute cu un efectiv mult mai mare decît aparatul comisarilor de liniște. De asemenea comitele Atzél a menținut, pe propria lui răspundere, și o parte a acestor forțe polițienești care au fost dizolvate definitiv abia în 1852⁵. Jandarmeria imperială a intensificat mult teroarea împotriva țăranilor. Este elocvent faptul că jandarmii erau premiați în raport cu sentința pronunțată de Curtea marțială împotriva celor arestați de ei. De aceea jandarmii operau numeroase arestări fără deosebire de naționalitate. Ei căutau peste tot conspirație, insultarea împăratului etc. dar în același timp erau incapabili să prindă răufăcătorii de drept comun. Garnizoana cetății Arad a fost întărită și în unele comune din vestul comitatului, ca Glogovăț, Simmartin, Pîncota, Șiria etc s-au stabilit unități imperiale cu caracter permanent.

O dată cu întărirea aparatului represiv al habsburgilor s-au pus în aplicare noile legi financiare, chemate, să canalizeze în vistieria imperială cîștigul material realizat de țărămime în urma desființării servituților feudale. Acest cîștig se ridica la aproximativ 30% din veni-

¹ Arh. St. Arad, 842, 1302/1849.

² *Ibidem*, 81/1849.

³ *Ibidem*, C. I., 214/1849.

⁴ *Ibidem*, 1762/1849.

⁵ *Ibidem*, 8457/1851, 4511/1852.

tul celor 23.000 de iobagi împroprietăriți. În timp ce nobilimea pretinse-se cea mai mare parte a obligațiilor urbariale în natură, noile impozite se percepeau în bani. În condițiile existente, marea majoritate a gospodăriilor țărănești se găseau la un nivel înapoiat de dezvoltare, iar în multe locuri, mai ales în părțile estice ale comitatului, încă în stadiul economiei naturale. Impozitele apăsătoare forțează masele de săteni să se antreneze și mai mult în producția de mărfuri, ceea ce duce inevitabil, pe de o parte, la îmbogățirea unei pături subțiri a țărănimii și pe de altă parte la pauperizarea unei mari părți a acesteia.

O lovitură serioasă a constituit, în această direcție, introducerea noului sistem al impozitului funciar, perceput de direcția financiară înființată la Arad. De asemenea s-a pus în aplicare impozitul pe clădiri și o sumedenie de taxe, în special pe bunurile de larg consum. Guvernul imperial a introdus și sistemul timbrelor fiscale, care trebuiau aplicate pe toate cererile și actele adresate autorităților¹. Caracteristică pentru situația creată prin introducerea impozitelor este scrisoarea lui Pădureanu Toader din Cuvim: „Înghiață singele în noi cînd ne gîndim că pînă atunci nimeni nu plătise atîta impozit, nici în decurs de 15 ani...”².

Cea mai gravă repercusiune a politicii financiare habsburgice s-a resimțit în comitatul Arad, în urma introducerii monopolului tutunului, ceea ce însemna obligativitatea producătorilor de a vinde produsele lor exclusiv oficiului de preluare din Arad, la un preț derizoriu. Cele 20 de comune contractuale erau legate aproape în întregime de cultura tutunului. Intrucît în 1848 legile cu privire la desființarea iobăgiei nu au dus la îmbunătățirea situației contractualiștilor, noile impozite au provocat scăderea bruscă a nivelului lor de trai. Pe de altă parte, în urma răpirilor de pămînt urbarial, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, unii iobagi căutaseră să compenseze pierderile suferite prin ridicarea valorii producției de pe pămînturile lor, devenind cultivatori de tutun. În noile condiții, țărănimea se vedea silită să înceteze cultura tutunului. Un raport oficial din 1852 recunoaște că, datorită noilor măsuri, țărării din Siria Nouă și din Pîncota, — cei mai buni cultivatori din comitat — abia mai produc tutun³.

Administrația contrarevoluționară a mai introdus și o serie de impozite indirecte. Pentru a controla aplicarea impozitelor cît și a monopolului tutunului, și-a făcut apariția la sate „finanțul” imperial. Acolo unde țărării nu puteau face față sarcinilor fiscale tot mai apăsătoare, autoritățile foloseau armata imperială. Astfel, într-un singur an, în 1852, s-a procedat la intervenții militare în 21 de comune ale comitatului⁴. Țărării găseau însă multe forme de luptă spre a se sus-

¹ Arh. St. Arad, C. I., 2305, 3415, 6146, 6148/1850, 2417, 3656/1851, 4639, 5836, 6653/1852.

² Kovács I.: *op. cit.*, p. 206.

³ Arh. St. Arad, C. I., 1904/1852.

⁴ *Ibidem*, 180, 896, 8053/1852.

trage impozitelor, mai ales celor indirecte. Astfel, în mai 1851, se raportează de la Săvirșin că, de la introducerea timbrelor fiscale, nu s-a înaintat nici un act sau cerere oficiului respectiv spre taxare¹. La Galșa, țărani au boicotat comisia însărcinată cu fixarea impozitului funciar, care astfel n-a putut să se orienteze pe teren. Agenții fiscali erau neputincioși față de solidaritatea satelor, nereușind să identifice, de exemplu, tăierile de porc etc. Astfel autoritățile au fost nevoite să arendeze impozitele indirecte, în comunele care aveau sub 2 000 de locuitori, deoarece perceperea lor costa mai mult decât venitul realizat².

Mărirea sarcinilor fiscale ale țărănimii s-a îmbinat cu dispozițiunile luate de administrație pentru consolidarea proprietății nemeșești. În anul 1850, organele comitatense primesc ordin ca țărani contractuali să fie obligați să-și îndeplinească sarcinile lor, folosindu-se la nevoie, chiar forța armelor³. Ulterior dispozițiile superioare împuternicesc comitatul să folosească pe scară largă armata, în scopuri similare. Planurile autorităților și ale nemeșilor se loveau însă de noul val de luptă al țărănimii.

Masele din comitatul Arad se ridică nu numai în apărarea cuceririlor revoluționare amenințate ci și împotriva asupririi naționale. Deși o dată cu sosirea trupelor imperiale în comitatul Arad se proclamase și „egalitatea naționalităților”, aceasta nu a fost urmată în anii următori, de vreo măsură practică mai serioasă. Profitând de această situație, Atzél se opunea introducerii limbii române în administrația comitatensă și, cu excepția unor cazuri disparate, chiar în administrația comunală. În majoritatea cazurilor, conducătorul comitatului nu admitea instalarea notarilor și funcționarilor comitatensi români, acuzând, în fața Vienei, pe intelectualii români de tendințe „daco-române”, de legături cu generalul Magheru etc.⁴. În aceste condiții locuitorii comunei Miniș luptau pentru menținerea în funcție a notarului, pe care comitatul voia să-l îndepărteze sub diferite pretexte, în fond pentru că folosea limba română în administrația comunală. Comandantul imperial din Oradea, a luat măsuri represive împotriva țărănilor, care au înaintat un memoriu de-a dreptul, împăratului, cerind numirea de funcționari români. Mai multe comune, ca de exemplu, Galșa, cereau insistent introducerea limbii române în administrație⁵.

Evenimentele locale ale revoluției din 1848, brutala intervenție a trupelor imperiale în părțile estice ale comitatului, în toamna anului 1849, cât și silniciile habsburgice comise după înăbușirea revoluției, au zdruncinat definitiv în conștiința țărănilor credința în „preabunul” împărat. Această credință a fost alimentată, timp de decenii, de către Curtea de la Viena, printr-o politică abilă, căutând să se erijeze în apărătoarea țărănilor asupriți de nobilime.

¹ Arh. St. Arad, 3050/1851.

² *Ibidem*, 896/1852.

³ *Ibidem*, 3615, 6711/1850.

⁴ *Ibidem*, 3137/1850, C. I. prezidialia 12/1851.

⁵ *Ibidem*, 2385, 5760/1850.

În urma înăbușirii revoluției și restabilirii circulației cu Marele Principat al Transilvaniei, în comitatul Arad se răspîndeau tot mai multe vești despre continuarea luptei lui Avram Iancu, dusă în fruntea moșilor pentru pămînt și libertate. De asemenea se răspîndeau vești despre acțiunile sale îndreptate împotriva asupririi habsburgice. De aceea masele țărănimii romîne din aceste părți vedeau în persoana lui Avram Iancu pe conducătorul lor firesc în lupta pentru o viață mai bună. Acțiunea conducătorilor romîni, în frunte cu Avram Iancu, pentru a smulge împăratului drepturile naționale promise, a încurajat și mai mult lupta țărănimii. Țăranii sperau că, sub conducerea lui Avram Iancu, se va înfăptui o țară romînească, în cadrul căreia se va proceda, în primul rînd, la împărțirea marilor moșii. Lupta dusă de Avram Iancu prezenta țăranilor romîni o garanție deplină că eliberarea națională va fi legată de reforme democratice.

În ciuda greutăților făcute de autoritățile comitatense și comandamentele imperiale, mai multe comune din părțile Aradului au dat un ajutor material eficient delegaților romîni ce urmau să plece la Viena. Astfel s-au făcut colete publice la Șicula, Buteni și în alte comune. În urma activității lui Vicențiu Babeș, și a altor conducători, în mai multe sate au avut loc chiar și adunări în cadrul cărora s-a cerut înfăptuirea revendicărilor naționale ¹.

În aceste împrejurări autoritățile locale privesc, în 1850, cu neliniște simpatia pe care populația romînă o manifestă față de Avram Iancu, cu ocazia trecerii sale în comitatul Arad, la Iosășel și în alte locuri. În aprilie 1850, cu ocazia proiectatei adunări a fruntașilor romîni din Cuvin, comandantul imperial și comitatul primesc dispoziții să intervină cu forța în cazul cînd Avram Iancu ar încerca să țină o adunare de masă. Autoritățile se temeau de o mișcare organizată, cu un program social bine definit, care pînă atunci era susținut doar de o parte a intelectualității romîne arădene. De aceea autoritățile caută să împiedice, sub diferite pretexte, plecarea unor intelectuali din Arad. În Ardeal, pentru a ține o legătură permanentă cu Avram Iancu și cu alți conducători romîni ².

Frămîntările din sînul țărănimii au continuat, accentuîndu-se în tot cursul anului 1850. Accentuarea luptei și a rezistenței țărănimii se datorește faptului că nobilii au încercat, prin toate mijloacele, să-și restabilească vechile drepturi și îndeosebi proprietatea alodială asupra tuturor pămînturilor pe care țăranii le-au ocupat și folosit în timpul revoluției. Este vorba de acele pășuni, fînețe și alte terenuri ce fuseseră, de fapt, răpite iobagilor — în deceniile premergătoare evenimentelor de la 1848 — de către nobilime și pe care țăranii le-au reocupat pe cale revoluționară. Țărănimea a depus astfel, în multe locuri, o rezistență înverșunată pentru a-și păstra cuceririle din timpul revoluției. Un caz caracteristic, în acest sens, ni-l oferă lupta țăranilor din Panatul Nou. Aici, contele Gyulai, ministrul de război imperial, urgenta alun-

¹ Arh. St. Arad, 2018, 2019, 2109/1850.

² *Ibidem*.

garea țăranilor de pe pășunile domnești. Fiind vorba de un înalt demitar al imperiului, comitatul deschise de urgență ancheta, la începutul anului 1850. Foștii iobagi s-au opus anchetei, astfel încât reprezentanții comitatului au fost nevoiți să părăsească în grabă comuna, fără nici un fel de rezultat. O a doua încercare a comitatului a fost de asemenea respinsă de către țăranime, care puse pe fugă, de data aceasta, chiar și pe primar și pe notar, susținători ai intereselor nemeșești. În scopul restabilirii pozițiilor nemeșești, autoritățile hotărâră trimiterea unei unități militare împotriva comunei, care potrivit ordinelor superioare, a fost condusă de însuși comitele Atzél¹.

O rezistență înverșunată au depus și țăranii contractualiști, refuzând și pe viitor prestațiile pretinse lor. La Bodrog, țăranii contractualiști români au dus o luptă dirză, timp de mai mulți ani, împotriva arhimandritului mănăstirii ortodoxe, refuzând să dea dijmele². În comuna Ravna, contractualiștii se opun, în noiembrie 1850, reprezentanților comitatului, refuzând să presteze servituțiile. De aceea funcționarul comitatens este nevoit să arate, în raportul său, că numai cu ajutorul forței armate se poate obține vreun rezultat în interesul nobilului. La Răpsig, autoritățile trimit, în 1851, trupe de cavalerie împotriva țăranilor, care, încă de la începutul revoluției din 1848, refuzaseră să îndeplinească orice sarcină față de proprietar³.

Una din cele mai înverșunate rezistențe a constituit-o lupta țăranilor de la Mureșel. La 6 iulie 1850, ei declară din nou funcționarului comitatens, că „sub nici o formă nu vor da obligațiile lor nici în bani, nici în natură... într-un cuvânt le refuză”⁴. În ciuda amenințărilor, țăranii au susținut cu curaj, timp de ani de zile, un proces, făcând recurs pînă la împărat. Deși moșierii nu dispuneau de nici un contract, țăranii de la Mureșel au fost clasificați drept țăranii contractualiști potrivit unei declarații a fostului administrator comitatens, Josef Fascho⁵. Un tribunal, prezidat de aceeași persoană, a condamnat pe țăranii din Mureșel la achitarea sarcinilor, ba chiar și a „restanțelor”⁶. Această sentință definitivă a stîrnit un viu protest în rîndurile țăranilor, care se manifestă și în jalba adresată împăratului în anul 1852: „...nu putem garanta pentru urmările periculoase ale asupririi noastre de către fostul nostru stăpîn și vom fi nevoiți a ne folosi împotriva despotismului său de fapte...”⁷. Acest ton curajos a provocat alarmă chiar și la Curtea imperială, dar comitele Atzél se grăbi să raporteze că intervenția militară împotriva țăranilor de la Mureșel este deja planificată⁸. După cum vedem, țăranii au folosit diverse forme de luptă și rezistență în fața atacurilor dezlănțuite de nobili.

¹ Arh. St. Arad, C. I., 6222, 6425/1850.

² Arh. Mănăstirii Hodos-Bodrog. Acte cartonate 1849—51, f. n.

³ Arh. St. Arad, C. I., 3615, 6711/1850, 3914/1851.

⁴ *Ibidem*, f. n./1850.

⁵ *Ibidem*, 3397, 3647/1851.

⁶ *Ibidem*, 7312/1852.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, C. I., 7312/1852.

La Corbești, de pildă, sătenii au luat de la primar stampila comunei, spre a-l împiedica să accepte obligațiile impuse lor. Comitatul, fiind sesizat de notar, se grăbi să înăbușe mișcările cu ajutorul armelor, temîndu-se să nu ia proporții. Sosiră deci, în comună forțele comisariatului de liniște, iar la 3 februarie 1850, au intervenit unități ale armatei imperiale. Sub protecția lor, autoritățile au operat numeroase arestări, iar cu ocazia interogatoriului comisariatului de liniște s-a recurs la torturi sălbatice.

Frământări ale țărănimii au mai avut loc și în alte părți. Reprezentanții comitatului raportară alarmati de la Radna, că izbucnirea unei răscoale este iminentă. Drept urmare a situației create a intervenit, și în aceste părți, armata imperială la începutul lunii mai 1850, ocupînd întreg cercul Radnei¹.

Intervenția trupelor imperiale a împiedicat ca valul de luptă al țărănimii să culmineze într-o răscoală. Aparatul represiv și mai ales armata imperială a reprimat orice acțiune sau rezistență țărănească, pentru a restabili proprietatea domnească asupra tuturor pămînturilor alodiale.

Autoritățile și domnii au încercat, prin folosirea forțelor represive, să împiedice și libera folosire de către țărani a pădurilor ocupate de aceștia în timpul revoluției și în perioada imediat următoare. Încă în iarna anului 1850, s-au semnalat ciocniri mai serioase între țărani și paznicii pădurilor, care căutau, în unele locuri, să-și reia vechea activitate. În pădurea de la Pecica, folosită de locuitorii din Semlac, Pecica romînă și Pecica maghiară (azi Rovine), țăranii se opun cu forța paznicilor înarmați². La Miniș, în pădurile folosite de sătenii din Păuliș, Ghioroc, Cuvin etc. țăranii înfruntau cu armele paznicii³, care căutau să împiedice tăierea liberă a copacilor. În această situație, direcțiunea domeniilor camerale ceru insistent intervenția armatei și puse la dispoziția comitatului „flăcăi camerali“, înarmați, pentru a sprijini soldații și comisarii de liniște⁴. Se pare, totuși, că în această direcție măsurile autorităților au fost mai puțin eficace și tăierea liberă a pădurilor a continuat, într-o măsură mai redusă, încă un timp îndelungat.

În unele locuri, încurajați de măsurile autorităților, nemeșii au început să constrîngă țărănimea să le taie lor lemne, pretextînd că aceste sarcini nu au fost șterse în 1848. În alte locuri, mai ales în părțile de șes, unde pădurile erau mai puține și lemnele reprezentau o marfă mai căutată, moșierii încercau uneori să împiedice chiar și accesul țăranilor în pădurile comunale, ca de exemplu la Mișca, Zărând etc.⁵.

¹ Arh. St. Arad, C. I., 765, 795, 2569, 2592, 2680, 5760/1850. Bucovina, 23.III.—3.IV.1850.

² *Ibidem*, 1058/1850, M. R. acte criminale, 122/1850.

³ Arh. St. Arad, C. I., 172/1850.

⁴ *Ibidem*, 561, 1195/1849, 172/1850.

⁵ *Ibidem*, 385, 2140, 2266, 4435, 4630/1850.

Consolidarea regimului contrarevoluționar n-a însemnat numai un atac împotriva pozițiilor economice ale țărănimii, ci și un atac împotriva pozițiilor ei politice. În timpul revoluției din 1848, în numeroase comune, țărani au alungat pe primarii și notarii aflați în slujba nobililor și au restabilit, pe cale revoluționară, dreptul lor de a dispune de treburile comunale. Reacțiunea habsburgică a desființat autonomia comunală și a introdus sistemul de numire a conducătorilor comunale. Profitând de acest drept, funcționarii comitatensi au îndepărtat din funcție numeroși primari care apărau interesele poporului. Spre exemplu, la Galșa, în 1851, primarul negrăbindu-se să execute ordinele primite și nearătând interes pentru strângerea noilor impozite, funcționarii comitatensi au intervenit la comitele Atzél pentru destituirea lui¹. La Mureșel primarul este scos din funcție, încă din toamna anului 1849, fiindcă nu s-a alăturat moșierului cu ocazia luptei țăranilor împotriva sarcinilor contractuale. Conducerea comunale existente din grația regimului erau susținute de autorități. De aceea, în zadar se plîngeau țărani din Glogovăț împotriva conducerii care a abuzat de banii comunei, și țărani din Livada împotriva primarului, care făcuse denunțuri false împotriva a trei locuitori din comună. Aceștia din urmă au fost arestați, întemnițați și ferecați în lanțuri. Lupta îndirjită împotriva conducătorilor comunale este relevată de însuși comitele Atzél. La Sîntana, membrii conducerii comunale au solicitat arme, temîndu-se de atacuri în timpul nopții². La Pecica romînă, țărani s-au ridicat împotriva funcționarului comitatens, care sprijinea conducerea locală și l-au atacat chiar în biroul său. El a reușit să scape doar cu ajutorul jandarmilor.

Intervenția brutală a armatei imperiale a privat treptat țărănimia de o parte din cuceririle obținute în timpul revoluției din 1848—49. După o rezistență eroică, sătenilor li s-au luat pămînturile alodiale, contractualiștii au fost constrinși la achitarea servituțiilor, restabilindu-se și drepturile „regaliene” ale moșierilor. În general, s-a consolidat puterea economică a nemeșilor, precum și regimul de asuprire socială și națională.

Dar aceste măsuri ale regimului habsburgic și ale nemeșilor nu au putut duce la înăbușirea mișcărilor țărănești. La 18 aprilie 1851, comitatul se vede nevoit să raporteze organelor sale superioare că populația nu e de loc liniștită, ci se găsește în permanentă stare de agitație. Susținînd interesele nemeșilor, comitele Atzél trecea sub tăcere despre situația economică dezastruoasă a țărănimii, determinată în mare parte de intervențiile militare făcute în favoarea nobililor, ca și revendicările cu caracter național ale țăranilor romîni. El reducea cauzele acestei situații la revolta populației împotriva impozitelor și împotriva monopolului tutunului. În realitate, intensificarea exploatării și asupririi, în perioada 1850—51, a adus țărănimia la disperare, în special în părțile Șiriei și la Buteni. Chiar primarul din Dieci răspîndea ideea unei

¹ Arh. St. Arad, C. I., 465/1849, 7285/1851.

² *Ibidem*, 1641/1849, 335, 722, 7756/1850, 1915/1851.

noi revoluții. În tot cuprinsul comitatului, nobilimea se temea de o nouă mișcare de mari proporții a țărănimii romine.

În această situație, autoritățile locale au cerut în ajutor forțe armate numeroase ca de pildă în sectorul Buteni, unde nu se găsea nici o garnizoană imperială mai puternică¹.

Încurajată de unele succese repurtate împotriva țăranilor, în 1851, dar mai ales în 1852, presiunea nemeșilor se concentrează împotriva țăranilor contractualiști. Cu câteva decenii în urmă, nobilii au așezat în numeroase comune, pe alodiile lor, iobagi contractualiști, care cunoșteau metodele de cultivare a tutunului, se ocupau cu diferitele forme ale grădinăritului și cultivau noi plante furajere și industriale. Aceste produse agricole, cerute în cantități mari pe piață, asigurau o creștere substanțială a valorii producției și în consecință, sporirea veniturilor moșierești. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, însă, folosind pe o scară tot mai largă munca salariată și uneltele agricole mai perfecționate, nemeșii au posibilitatea să reducă serios cheltuielile de producție. Aceste cheltuieli erau mai mici decât cota parte a produselor care revenea contractualiștilor. De asemenea, arendașii ofereau sume mai mari decât cele plătite de țăranii contractualiști. De aceea, în acești ani, mulți nemeși nu se mulțumesc să constrângă pe țăranii contractualiști la achitarea vechilor servituți, ci caută să-i alunge de pe domeniile lor, invocând diferite pretexte juridice. Șirul acestor acțiuni a fost deschis de nemeșul Hendrey, care a dispus alungarea a douăzeci și cinci de familii de țăranii contractualiști români din Răpsig, deoarece aceștia s-au opus cu perseverență, pretențiilor domnești². La Satul-Nou³, nemeșul declară țăranilor, așezați aici încă din 1792, că dorește să-și mărească veniturile și de aceea denunță contractul avut cu ei. Întregul hotar a fost dat în arendă. Dar la 14 martie 1851, când vechilii arendașilor au sosit spre a începe lucrările de primăvară, țăranii s-au ridicat și i-au alungat din hotar⁴. Și la Bancuta⁵, contractualiștii au fost așezați pe pământurile alodiale în condiții împovărătoare. În preajma revoluției din 1848, țăranii erau înglodați în datorii față de proprietar, bancherul Wodianer. Fiind dați în judecată, în 1851, tribunalul se grăbi să pronunțe o sentință extrem de favorabilă bancherului, care permitea alungarea lor din comuna Bancuta. Autoritățile comitatense au intervenit, în repetate rânduri, spre a executa sentința în interesul proprietarului. Țăranii însă, alungară din comună pe reprezentanții autorităților și pe jandarmii care îndeplineau ordinele lor. Atât Wodianer cât și autoritățile locale au respins categoric cererea țăranilor și nu li s-a permis nici măcar plata în rate a restanțelor. Pretextând dirza lor rezistență, care a durat mai mulți ani, la 8 martie 1852, comuna a fost atacată de o unitate armată, sub conducerea comitelui Atzél. Solgăbirăul:

¹ Arh. St. Arad, C. I., 2473, 3456/1851, C. I., prezidialia, 34/1851.

² *Ibidem*, 161, 652, 2193/1850.

³ A existat în apropierea comunei Macea.

⁴ Arh. St. Arad, C. I., 1134, 1829/1851.

⁵ A existat în apropierea comunelor Grăniceri și Vârșand.

Gheorghe Popa a pus sechestru pe tot avutul țăranilor, casele lor au fost dărimate, iar materialul și bunurile vândute la licitație¹. După o lună de distrugeri solgăbirăul raporta cu satisfacție „...îndîrjirea țăranilor s-a înmuiat și soarta lor va servi ca exemplu și celorlalte comune de grădinari“².

Asemenea acțiuni brutale ale nemeșilor au avut loc desigur și în alte părți. Astfel, în anul 1850, au sosit în comitatul Arad numeroși țărani pribegi, deoarece li s-a promis că vor fi așezați pe domeniile camerale și vor fi împroprietăriți. Promisiunea însă nu le-a fost îndeplinită și acești țărani au fost nevoiți să-și cîștige din greu existența prin muncile prestate în pădurile camerale de la Pecica³ trăind în cea mai mare mizerie.

Guvernul imperial s-a alarmat de proporțiile pe care le-a luat alungarea țăranilor contractuali, temîndu-se ca masele de oameni pribegi și desperați să nu provoace mișcări mai mari. De aceea, Atzél primește dispoziții să determine pe proprietari să acorde un răgaz țăranilor contractualiști. În acest răstimp, autoritățile organizează transferarea locuitorilor pe domeniile camerale, înființînd chiar mai multe comune noi. Țăranii alungați de la Satul-Nou au fost așezați în Zimandul-Nou, cei de la Bancuta la Zimanducz. Țăranii pribegi au întemeiat comuna Peregul Mare, iar foștii țărani contractualiști de la Sintoma s-au așezat la Livada etc.⁴.

În spatele acestor acțiuni stăteau nu numai interesele politice ale guvernului imperial, dar și cele economice. În acești ani a început pe domeniile camerale arădene exploatarea mai intensă a solului. Pentru a asigura brațele de muncă necesare, hotarele noilor comune au fost reduse în așa fel, încît locuitorii să fie nevoiți să muncească pe domeniile amintite. Țăranilor așezați la Peregul Mare nu li s-a dat drept proprietate nici un petec de pămînt, ci ei au fost declarați arendași ai Camerei. Arenda însă li s-a fixat așa de mare, încît nu au putut-o plăti. De aceea acești țărani au fost nevoiți să părăsească pusta Peregului⁵.

Presiunea crescîndă a nemeșilor și a regimului habsburgic a determinat țăranimea ca, în anii ce au urmat revoluției, îndeosebi între 1851—53, să-și schimbe, în mare măsură, formele de rezistență și luptă pentru apărarea drepturilor sale, pentru o viață mai bună. Aceasta se manifestă prin diferite acțiuni îndreptate împotriva domnilor și prin intensificarea haiduciei. Rîndurile haiducilor s-au îngroșat cu soldații revoluționari care au fugit în toamna anului 1849 în codrii, din cauza recrutărilor și mai ales datorită înăbușirii mișcărilor țărănești din estul comitatului. Una din cele mai importante acțiuni ale haiducilor

¹ Arh. St. Arad, C. I., 2362, 2624/1852.

² *Ibidem*, 2570/1852.

³ *Ibidem*, C. I., 5926, 7896/1850. Dr. Somogyi Gyula: Arad szab. kir. varos es Ard varmegye kozsegeinek leirasa (descrierea orașului liber regesc Arad și a comitatului Arad). Arad, 1913, p. 198, 244.

⁴ Arh. St. Arad, C. I., 1134, 1829, 2120, 2967, 7896/1851, 3910/1852, Somogyi Gy.: *op. cit.*, p. 198, 244.

⁵ *Ibidem*, p. 198.

a avut loc în anul 1849, în cercul Șiriei, unde ei reușesc să ridice cca 1 000 de oi¹. Alte acțiuni haiducești au fost semnalate la Secaș, Muștești, Iacobini, Dulcele, Zimbru etc. În ciuda marilor eforturi, pe care autoritățile comitatense le depuneau pentru lichidarea cetelor haiducești, eforturile lor se soldau doar cu puține rezultate². În general, lupta haiducilor s-a bucurat de sprijinul populației locale.

La începutul anului 1850, comisarii de liniște au pătruns cu oamenii lor în pădurile de la Soimoș și Cladova, pentru a prinde o ceață de haiduci. Scurt timp după această acțiune, care n-a avut nici un succes, haiducii atacară din nou, prin surprindere, la 6 aprilie 1850, pe primarul și pe comerciantul din Cladova³. În această situație, comitele Atzél s-a văzut silit să semnaleze neputința forțelor comitatense, arătând că fără trupe importante nu se pot lua măsuri eficace. Temându-se de dezvoltarea haiduciei, care în unele comitate începea să ia proporții, comandamentul imperial trimite unități militare contra haiducilor. Astfel, în decembrie 1850, ele acționează în pusele din apropierea orașului Arad, împotriva soldaților fugiți de la recrutările din 1849⁴. După cum reiese din plîngerile nobilimii înaintate comitatului, țărănimea a reușit în această perioadă să lărgească mult cuceririle sale. Se pare că succesele obținute în acest timp au fost mai mari în părțile vestice ale comitatului, iar în teritoriile estice, în părțile aradene, ocupate de unele unități imperiale, ele se limitau mai mult la exploatarea liberă a pădurilor domnești și la acțiunile haiducești. Prăpastia dintre țărani și nobili, precum și dintre masele populare și reacțiunea habsburgică s-a mărit și mai mult în acești ani. Prin numeroase acțiuni de proporții mai mici, țăraniii au creat o stare de nesiguranță pe domeniile nemeșesti, iar autoritățile au fost adesea incapabile, în fața solidarității țărănimii, să identifice pe organizatorii diferitelor mișcări. Astfel, la 2 decembrie 1852, proprietarii viilor de la Covăsinț, se adresează comitatului, arătând că țăraniii au minat, cu concursul paznicilor, o mulțime de vite pe viile domnești, căutînd astfel să se răzbune pe exploatarea lor. La Sînmartin, Șiria, Socodor, Vârșand, Pil etc. țăraniii au intrat de mai multe ori cu vitele pe pășunile moșierești⁵. Furia maselor a lovit și uneltele servile ale stăpînirii. În multe locuri, gospodăriile primarilor și notarilor au fost incendiate. Un exemplu caracteristic ni-l oferă cazul comunei Curtici. În anul 1852, cu ocazia recrutărilor pentru armata imperială, unul dintre conducătorii comunali s-a dovedit deosebit de zelos în sprijinirea comisiei. În noaptea următoare, la 10 aprilie 1852, casa lui a fost incendiată, iar peste puțină vreme a ars și casa notarului comunei. La Sîntana, toți membrii conducerii comunale erau amenințați să li se incendieze gospodăriile⁶.

¹ Arh. St. Arad, 1251/1849.

² *Ibidem*, 1648, 1779/1849, 434/1850.

³ *Ibidem*, A. V. C. prezidialia 319/1850.

⁴ *Ibidem*, C. I., 2217, 2569, 7487/1850.

⁵ *Ibidem*, C. I., 9167/1852, 558/1851.

⁶ *Ibidem*, 3730/1851, 2802, 5100/1852.

Cea mai eficace formă de luptă a maselor împotriva jugului habsburgic și nemeșesc, în această perioadă, rămîne însă tot haiducia, care, în părțile Aradului, avea tradiții vechi; datorită asuprairii sociale, și naționale crescînde; tot mai mulți țărani au ales calea haiduciei aceasta devenind o mișcare de masă. Intensificarea acestei mișcări se poate constata din a doua jumătate a anului 1851. În acest an, activau cete puternice și în părțile de șes ale comitatului, avînd un efectiv mult mai mare decît cetele cunoscute pînă atunci. Autoritățile au concentrat împotriva lor toate forțele, care le stăteau la dispoziție, dar fără nici un rezultat. Sprijiniți de populația locală, haiducii reușeau uneori să lovească și în forțele armate trimise împotriva lor. Astfel, în decembrie 1851, pe pusta Gorhe, haiducii s-au opus cu succes forțelor trimise împotriva lor¹. În anul 1852, dar mai ales în 1853, atacurile haiducești devin mai puternice și mai frecvente. La 9 februarie 1852, seara, o ceată de 12 haiduci atacă pe administratorul domeniului de la Odvoș. A doua zi, jandarmeria imperială declanșează o razie, care cuprinde 6 comune, dar nu reușește nici măcar să dea de urma haiducilor. Rapoartele semnalează atacuri similare la Iratos, Șimand, Vârșand etc.². Amplasarea acestor acțiuni o dovedește și faptul că într-o singură lună, aprilie 1853, sînt semnalate pe teritoriul comitatului 19 atacuri haiducești³.

Aceste acțiuni au constituit începutul haiduciei de mari proporții, care a atins apogeul în comitatul Arad și în comitatele vecine, în anii următori ai absolutismului, periclitînd serios regimul habsburgic. Neliniștea autorităților rezultă din măsurile brutale luate, în speranța că vor putea opri dezvoltarea acestei forme de luptă. Se iau măsuri, printre altele, pentru conscrierea și supravegherea persoanelor suspecte, se procedează la dărîmarea hanurilor izolate și greu controlabile, se dispune extinderea pazei de noapte în comune, iar forțele militare și jandarmerești sînt mult întărite. Toate aceste măsuri însă s-au dovedit a fi zadarnice, deoarece în hotarul majorității comunelor se formau treptat noi cete de haiduci, a căror activitate devine tot mai intensă.

* * *

Mișcările țărănești din comitatul Arad, din anii 1849-53, au fost, în ultima instanță, lupte cu caracter spontan, îndreptate împotriva jugului habsburgic și a nobilimii; în esență împotriva asuprairii sociale și naționale. Acestea se încadrează în mișcarea generală a maselor din Transilvania, dusă în toate regiunile cu intensitate și rezultate diferite.

Totuși sub presiunea lor, Curtea imperială s-a convins că țărănimea nu numai că nu poate renunța la desființarea sarcinilor urbariale, ci sînt necesare concesi noi, în scopul liniștirii cel puțin parțiale a maselor. Curtea de la Viena își dădea seama că intervențiile militare:

¹ Arh. St. Arad. C. I., 673, 5303, 6970/1851.

² *Ibidem*, 1446, 1463, 8760, 9523/1853.

³ *Ibidem*, 3352/1853.

permanente vor ascuți în așa măsură nemulțumirea țăranilor, încît mișcările locale s-ar putea dezvolta într-un război țărănesc. Desigur, guvernul imperial a căutat ca aceste concesi să fie efectuate pe socoteala nobilimii și nu în dauna intereselor sale directe, în special a celor financiare. Cercurile conducătoare imperiale erau interesate în sporirea numărului oamenilor liberi, buni contribuabili, consumatori ai mărfurilor produse de industria austriacă. Pe de altă parte, guvernul imperial s-a văzut nevoit să rezolve o serie de probleme litigioase, rămase din timpul revoluției din 1848. În aceste condiții „Groparii revoluției din 1848 deveniseră executorii ei testamentari”¹. Aceste considerente au determinat Curtea de la Viena să emită patenta imperială din 2 martie 1853, pusă în aplicare pe teritoriul Banatului, Crișanei și Maramureșului².

Prin acest decret, țăranilor contractuali li s-au creat posibilități — ce-i drept în condiții foarte împovărătoare — să se răscumpere, iar nemeșii nu mai aveau dreptul să-i alunge de pe pământurile lor. De asemenea, patenta a dat posibilitate țăranilor să redobîndească, pe calea justiției, pământurile răpitate în ultimele decenii. Patenta a dispus separarea pădurilor domnești și a comunelor, asigurînd în acest fel țăranilor o anumită suprafață de păduri spre folosință. Guvernul de la Viena nu s-a gîndit însă să lovească în interesele fundamentale ale nobililor, care pentru toate „pierderile” lor primeau despăgubiri serioase. Chiar și dispozițiunile oarecum favorabile țăranilor erau aplicate de tribunalele urbariale compuse din nobili, în cele mai multe cazuri, direct ori indirect interesați în problemele dezbătute.

Guvernul imperial nu a luat în această perioadă vreo măsură serioasă pentru rezolvarea problemei naționale, situația maselor romînești rămînînd identică cu cea din anii precedenți. Relativa reducere a rolului politic al nobilimii maghiare, care s-a manifestat începînd din 1853 și prin preluarea conducerii comitatense de organe numite, devotate, fără condiții, Vienei, a însemnat doar intensificarea jugului habsburgic împotriva tuturor naționalităților.

Mișcările țărănești din anii 1849—53 au dovedit solidaritatea de clasă a țăranimii romîne, maghiare și germane, deopotrivă interesate în lichidarea dominației nemeștii și a jugului habsburgic.

Deși presiunea forțelor armatei imperiale a constrîns țărănimea să cedeze, pînă la urmă, în multe privințe, lupta țăranilor din comitatul Arad a dus totuși și la unele rezultate imediate. Astfel, în unele sate, nemeșii au fost constrînși să recunoască, drept proprietate țărănească, unele pămînturi ocupate în 1848—49, ca de exemplu la Mișoa, unde comuna luase în posesie 146 locuri de case³.

¹ K. Marx și *Luptele de clasă în Franța*. București, 1957. Introducere de F. Engels, p. 14.

² V. Chereșteșiu, C. Bodea, *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 140—142.

³ Arh. St. Arad, 2807, 4421/1851.

Rezistența țăranilor dintre anii 1849—53 a constituit un avertisment pentru nobilime ca aceasta să nu mai încerce a căuta pretexte noi pentru a se atinge, chiar indirect, de fostele pământuri urbariale, intrate în posesia țăranilor, în virtutea legilor revoluționare. Acest lucru este cu atât mai important, cu cât în comitatul Arad se puteau găsi pretexte numeroase în această direcție. Majoritatea sesiilor iobăgești au fost măsurate cu mult după reglementarea urbarială a Mariei Tereza și, în consecință, ele puteau fi declarate ușor proprietate domnească¹.

În consecință, lupta țăranilor din comitatul Arad, din perioada 1849—53, a constituit o etapă însemnată în mișcarea lor pentru desființarea asupririi sociale și naționale.

---

¹ Kovács G., *op. cit.*, p. 247—248